

Stručno usavršavanje srednjoškolskih profesora u BiH: Od obećanja do osiguranja kvalitetne nastave u razredima

Lidija Pisker

Sadržaj

POPIS SKRAĆENICA	2
1. SAŽETAK	3
2. UVOD	4
2.1. Kontekst i definicija problema	4
2.2. Metodologija istraživanja	4
2.3. Ograničenja u istraživanju	5
2.4. Pregled rada	5
3. OPIS PROBLEMA	6
3.1. Zakonski okvir za stručno usavršavanje srednjoškolskih profesora	6
3.1.1. Škole	7
3.1.2. Univerziteti	7
3.1.3. Pedagoški zavodi	7
3.1.3.1. Preklapanje nadležnosti	8
3.1.3.2. Nedostatak stručnog kadra	9
3.1.3.3. Nezadovoljavajuća kvaliteta programa stručnog usavršavanja	9
3.1.3.4. Nedostatak saradnje	10
3.2. Primjeri dobre prakse	11
3.2.1. Nevladine organizacije	11
3.2.1.1. Civitas BiH	12
3.2.1.2. Centar za profesionalni razvoj profesora UWC-IB Inicijative u BiH	12
3.2.2. Stručno usavršavanje profesora u Republici Sloveniji	13
4. MOGUĆI PRISTUPI POLITICI STRUČNOG USAVRŠAVANJA	14
Prvi prijedlog za poboljšanje: Harmoniziranje rada pedagoških zavoda i stvaranje zajedničke strategije unapređenja stručnog usavršavanja profesora	14
Drugi prijedlog za poboljšanje: Decentralizacija programa stručnog usavršavanja kroz sistem akreditacije svih relevantnih davaoca usluga	14
5. ZAKLJUČAK I PREPORUKE	15
6. LITERATURA	17

POPIS SKRAĆENICA

BiH - Bosna i Hercegovina

EU - Evropska unija

FBiH - Federacija Bosne i Hercegovine

MO - Ministarstvo obrazovanja

NVO - Nevladina organizacija

OECD - Organizacija za ekonomsku kooperaciju i razvoj

OSCE - Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi

PZ - Pedagoški zavod

RS - Republika Srpska

UWCiM - Koledž ujedinjenog svijeta u Mostaru

UWC-IB Inicijativa u BiH - Inicijativa Koledža ujedinjenog svijeta i Organizacije za međunarodnu maturu BiH

„Mi smo sutrašnja generacija koju u jučerašnjim školama obrazuju nastavnici po metodama iz prošlosti kako bi nas pripremili za život u budućnosti.“¹

1. SAŽETAK

Profesori su ključni faktor u podizanju kvalitete obrazovanja pa je podizanje kompetencija nastavnog kadra mjera koja ponajviše doprinosi boljem školskom uspjehu.² Uloga srednjoškolskih profesora u kreiranju kvalitetnog obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini zvanično je prepoznata tako što su se svi ministri obrazovanja putem državne Strategije za reformu obrazovanja iz 2002. godine obavezali da će omogućiti stručno usavršavanje za sve profesore, te da će svi srednjoškolski profesori u periodu od 2003. do 2006. godine proći obuke o savremenim metodologijama nastave.³

Međutim, tokom te tri godine obrazovne vlasti nisu učinile mnogo da adekvatno obrazuju svoje profesore i ponude im kvalitetno stručno usavršavanje. Na lošu kvalitetu nastave u srednjim školama u Bosni i Hercegovini (BiH) koja ne odgovara savremenim obrazovnim potrebama, te na nezadovoljstvo profesora postojećom politikom stručnog usavršavanja ukazuje i nekoliko ranijih studija. Uticaj profesora na uspjeh učenika, u skladu s rečenim, ostaje nezadovoljavajući. Ovaj rad analizira trenutno izuzetno fragmentirane i nepovezane politike stručnog usavršavanja srednjoškolskih profesora u BiH kako bi se uočile prepreke u pružanju kvalitetnih programa usavršavanja i analizirale uspješne prakse na tom polju u samoj državi, kao i izvan njezinih granica. S tim ciljem, za potrebe ovog istraživanja obavljani su polustrukturirani intervjui i analize pravnih i programskih dokumenata.

Kako bi se preporučila struktura stručnog usavršavanja srednjoškolskih profesora koja je usklađena sa njihovim stvarnim potrebama za doobrazovanje, u ovom radu su analizirana dva pristupa politici stručnog usavršavanja. Prvi pristup razmatra uspostavu državnog tijela odgovornog za stručno usavršavanje srednjoškolskih profesora iz cijele države. Ovaj pristup doprinio bi centraliziranju napora i stvaranju zajedničke strategije stručnog usavršavanja profesora.

Drugi pristup razmatran u ovom radu prepoznaje ne samo vladina tijela već i nevladine organizacije (NVO) kao davaoce usluga stručnog usavršavanja, jer igraju važnu ulogu u izobrazbi srednjoškolskih profesora u zemlji. Ove organizacije organiziraju obuke za profesore prema evropskim standardima, pa uključnje takvih, kvalitetnih inicijativa u sam sistem može doprinijeti uspostavljanju održivog modela stručnog usavršavanja profesora i otvoriti vrata za uspješnu reformu obrazovanja u BiH. Kako je ovaj pristup politici stručnog usavršavanja profesora u trenutnom kontekstu lakše ostvariv, ovaj rad zalaže se za njegovu primjenu.

U zaključku ovog rada naglašava se potreba za uspostavom harmoniziranih i reformski orijentiranih standarda profesionalnog razvoja profesora kroz akreditaciju svih kvalitetnih davaoca usluga obuke, kao i učinkovit sistem praćenja i ocjenjivanja svih ponuđenih programa stručnog usavršavanja.

¹ Ovaj citat nepoznatog autora bio je čest natpis na njemačkim školama i fakultetima 60-tih godina prošlog stoljeća, u periodu prije obnove obrazovnog sistema u Njemačkoj.

² Savremene obrazovne politike širom svijeta prepoznale su veliku važnost kvalitete samih nastavnika za sveukupnu kvalitetu obrazovnog sistema, te se zalažu da se nastavnik stavi u središte pažnje.

³ Reforma obrazovanja - poruka građanima Bosne i Hercegovine, pet obećanja. Sarajevo, 2002, 11.

2. UVOD

Kvaliteta nastave i kompetencije profesora smatraju se najboljim pokazateljima uspješnosti obrazovnih sistema u savremenim demokracijama. Vještine i znanja koje studenti ponesu sa sobom nakon što maturiraju najbolji su alat za procjenu vještina i znanja njihovih profesora. I dok moderne države prepoznaju potrebu za ulaganjima u izgradnju kapaciteta svojih profesora, obrazovne vlasti u BiH ne ulažu dovoljno napora da uspostave sistematičan i standardiziran pristup obučavanju prosvjetnih radnika.

2.1. Kontekst i definicija problema

Trenutna situacija ukazuje da kompetencije srednjoškolskih profesora u BiH nisu u skladu s modernim obrazovnim zahtjevima i to iz tri bitna razloga. Kao prvo, u ratnom (1992.-1995.) i poslijeratnom periodu veliki broj nekvalificiranih osoba uposleno je zbog nedostatka kvalificiranih profesora.⁴ Čak i profesori sa fakultetskom diplomom nemaju dovoljno prilika da razviju pedagoške i metodološke vještine, pa formalno fakultetsko obrazovanje ustvari predstavlja opće obrazovanje.⁵ Nadalje, iako sposobnosti profesora ne odgovaraju savremenim standardima obrazovanja, pedagoški zavodi i ministarstva obrazovanja organiziraju programe stručnog usavršavanja koji se obično ne temelje na stvarnim potrebama profesora, te oni tako ne uspijevaju razviti nove vještine.⁶ I na kraju, obrazovne vlasti ne potiču programe stručnog usavršavanja koje nude međunarodne i nevladine organizacije, iako su u poslijeratnom periodu upravo one imale ključnu ulogu u pružanju usluga stručnog usavršavanja profesora i nastavnika. Kao posljedica svega spomenutog, nisu zanemarene samo profesionalne potrebe profesora, nego i potrebe njihovih učenika.⁷

Kako bi se postigao viši nivo kvalitete obrazovnog sistema u skladu sa standardima Evropske unije, te time ubrzao proces evropskih integracija, neophodno je stvoriti strateški pristup politici stručnog usavršavanja profesora unutar strategije reforme sistema srednjoškolskog obrazovanja. U posljednjih deset godina tokom kojih se provodila reforma osnovnog i visokog obrazovanja u BiH ta komponenta je zanemarena, što je i jedan od razloga za nezadovoljavajuće rezultate ovih reformi.

2.2. Metodologija istraživanja

Da bi se identificirale osnovne prepreke za unaprijeđenje programa stručnog usavršavanja srednjoškolskih profesora u BiH, te izdvojile preporuke za buduće obrazovne politike, ova studija analizira postojeće politike stručnog usavršavanja u BiH, tačnije, formalno obrazovanje i stručno usavršavanje nastavnika, a također i pojedine inovativne i uspješne primjere obuke nastavnika koje provode nevladine organizacije u području obrazovanja (Civitas BiH i UWC-IB Inicijativa u BiH). Cilj analize nije samo utvrditi potencijalno dobre primjere u praksi, nego i, u skladu s njima, izraditi preporuke kako bi dobri primjeri bili koordinirani i usklađeni s programima službenih institucija, jer predstavljaju značajan doprinos obrazovnoj reformi.

„Iskustva drugih zemalja pokazuju da je vjerovatnost za uspješnu implementaciju nekih značajnijih promjena mala, ukoliko profesori i njihovi predstavnici nisu aktivno uključeni u stvaranje javnih politika i ne doživljavaju te promjene kao ‘vlastite’“.⁸ Upravo iz tog razloga, potrebe profesora za

⁴ Izvještaj EU-ICBE o izgradnji obrazovnih institucija i kapaciteta sistema obrazovanja u BiH (2008.) ukazuje da se broj nekvalificiranih nastavnika smanjuje, ali u nekim dijelovima zemlje još uvijek nedostaje stručnog nastavnog kadra za nastavu iz stranih jezika, matematike, umjetnosti, te nekih stručnih predmeta.

⁵ Model za sistemске promjene u srednjoškolskom obrazovanju: Oblikovanje novog obrazovnog sistema u BiH. Fond otvoreno društvo BiH, 2002. 27.

⁶ Model za sistemске promjene u srednjoškolskom obrazovanju: Oblikovanje novog obrazovnog sistema u BiH. Fond otvoreno društvo BiH, 2002. 14-17.

⁷ Podučavanje kroz držanje predavanja i učenje kroz memorisanje i reproduciranje su nastavne metode koje se pretežno koriste u školama u BiH, a osnovni uzrok ovakve prakse je nedostatak odgovarajućih nastavnih pomagala, te nedostatak stručnog usavršavanja o modernim metodama izvođenja nastave.

⁸ Teacher Matters - Attracting, Developing and Retaining Effective Teachers. OECD, 2005, 213.

stručnim usavršavanjem utvrđene su intervjuiranjem samih srednjoškolskih profesora i direktora srednjih škola. Dobivene informacije služe kao osnova za preporuke za poboljšanje javne politike.

Nadalje, u radu se analiziraju i savremene politike stručnog usavršavanja srednjoškolskih profesora u reformiranom obrazovnom sistemu Republike Slovenije koji je početkom devedesetih imao mnogo sličnosti s obrazovnim sistemom u BiH, da bi se u međuvremenu preobrazio u funkcionalan obrazovni sistem.⁹ Želeći da profesorsku struku učini privlačnom potencijalnim mladim kadrovima, slovenska vlada mnogo truda uložila je upravo u standardiziranje svih ponuđenih programa stručnog usavršavanja profesora. Istovremeno, u Bosni i Hercegovini, profesori se ne usavršavaju sistemski, kao profesionalci u svojoj struci.¹⁰ Na osnovu ovog komparativnog pristupa razvijeni su prijedlozi za poboljšanje uvjeta i prakse profesionalnog učenja u BiH.

⁹ Education at a Glance 2008: OECD Indicators. OECD, 2008.

¹⁰ Izgradnja institucija i kapaciteta obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini. EU-ICBE, 2008, 9.

2.3. Ograničenja u istraživanju

Istraživački rad za potrebe ovog rada proveden je na terenu krajem 2009. i početkom 2010. godine. Obavljeni su intervjui sa srednjoškolskim profesorima i direktorima srednjih škola u BiH, s predstavnicima pedagoških zavoda i ministarstava obrazovanja, te s profesorima i obrazovnim stručnjacima iz Slovenije. Kao najprikladnija tehnika za utvrđivanje stavova i iskustava ispitanika korišteni su polustrukturirani intervjui. Pored toga, dopuna ovoj studiji su i ranija istraživanja istog autora o potrebama profesora i politici stručnog usavršavanja.

Međutim, ovo istraživanje ima nekoliko ograničenja. Prije svega, podaci o programima stručnog usavršavanja koje nude vladine institucije nisu potpuni, budući da su pojedini pedagoški zavodi i ministarstva obrazovanja odbili dati informacije koje su od njih tražene.¹¹ Nadalje, s obzirom da se najveći dio ovog istraživanja temelji na intervjuima koji predstavljaju bogat izvor informacija, treba uzeti u obzir i mogućnost da su pojediniti ispitanici u određenom stepenu odgovarali na pitanja o problemima unutar sistema stručnog usavršavanja onako kako su željeli da ih prikažu. Problematika nekvalitetnog stručnog usavršavanja u BiH predstavljena u ovom radu temelji se na informacijama o generalnim iskustvima profesora iz čitave države, iako ne treba zanemariti kantone u kojima pedagoški zavodi profesionalnom razvoju profesora pristupaju prokativno i spremni su na saradnju s ciljem podizanja kvalitete nastave.

¹¹ Iako su neki pedagoški zavodi i ministarstva obrazovanja bili veoma susretljivi, pojedini zavodi su odbili učestvovati u istraživanju, ne samo odbijajući da budu intervjuisani, nego i onemogućavajući pristup informacijama o njihovim programima i politikama stručnog usavršavanja, iako se u traženju podataka pozivalo na Zakon o slobodi pristupa informacijama.

Također, dva dobra praktična primjera stručnog usavršavanja profesora (Civitas BiH i UWC-IB Inicijativa u BiH) prezentirana u ovom radu nisu jedini primjeri nevladinih organizacija koje pružaju usluge stručnog usavršavanja, ali su izabrani kao najznačajniji s obzirom da su ocjenjeni kao uspješni organizatori programa za profesore iz cijele zemlje, a pored toga, njihova predanost stručnom usavršavanju profesora je kontinuirana.

2.4. Pregled rada

Pored istraživanja na terenu, analizirane su postojeće politike stručnog usavršavanja profesora, te su zaključci do kojih se došlo istraživanjem uspoređeni sa prijašnjim istraživanjima drugih organizacija.

U poglavlju pod nazivom „Kontekst i definicija problema“ daje se pregled postojećeg, nedovoljno jasnog zakonskog okvira kao jednog od uzroka trenutnog niskog nivoa kvalitete programa

stručnog usavršavanja koje organiziraju vladine institucije. Nasuprot tome, navode se primjeri dobre prakse kao što su **inicijative nevladinih organizacija**, tačnije Civitasa i UWC-IB Inicijative u BiH na jednoj, te **nacionalni sistem stručnog usavršavanja profesora Republike Slovenije** na drugoj strani.

Dio rada koji se tiče mogućeg pristupa politici stručnog usavršavanja profesora sadrži analizu postojećih pristupa, te daje preporuke za politiku kojom bi se poboljšala kvaliteta programa stručnog usavršavanja profesora u BiH. Mogući pristupi politici stručnog usavršavanja temeljeni su na istraživanju koje je provedeno u svrhu ove studije. Također, opravdanost ponuđenih zaključaka potvrđuju i druge relevantne studije o ovoj temi.

3. OPIS PROBLEMA

Zemlje širom svijeta koje žele unaprijediti svoje obrazovne sisteme čine to upravo kroz ulaganja u usavršavanje svojih profesora i nastavnika kao osnovnih generatora školskog uspjeha učenika. „One se prema nastavnicima odnose kao prema profesionalcima, a stručno usavršavanje nastavnika postavljaju kao prioritet.“¹² Svjesna činjenice da upravo kvaliteta obrazovanja utire put ka konkurentnosti evropskog tržišta na globalnoj ekonomskoj sceni, Evropska unija od zemalja članica, ali i zemalja kandidata za članstvo u EU, zahtijeva da provode kvalitetne politike stručnog usavršavanja profesora.

EU ima tendenciju postati „društvo znanja“ čiji je osnovni cilj visoka kvaliteta univerzitetskog obrazovanja koja bi omogućavala priznavanje diploma i mobilnost profesora i nastavnika, a osnovni princip obrazovanja i stručnog usavršavanja je „cjeloživotno učenje“.¹³ Profesori u zemljama EU moraju kontinuirano usavršavati i unaprijeđivati svoje sposobnosti i stručnost, razvijati međuljudske vještine, te upotrebljavati što je više moguće različitih nastavnih pomagala i metoda (npr. informacijske i komunikacijske tehnologije).¹⁴

Uprkos ovim trendovima, u BiH i njenim obrazovnim politikama još uvijek nije prepoznata važnost ulaganja u stručno usavršavanje profesora za opću kvalitetu obrazovnog sistema, ali i za dobrobit cijelog društva.

3.1. Zakonski okvir za stručno usavršavanje srednjoškolskih profesora

Stručno usavršavanje profesora u Bosni i Hercegovini je regulirano skupinom zakona i podzakonskih akata na entiteskom nivou (u Republici Srpskoj) i na kantonalnim nivoima (u FBiH). Na državnom nivou nema ustanovljenih jedinstvenih preporuka, prioriteta ili standarda kvalitete koji bi služili kao zajednički okvir za stručno usavršavanje profesora. Sva pitanja u tom području reguliraju se na nivou ministarstava.

Prema postojećim zakonskim okvirima, za stručno usavršavanje profesora nadležne su **škole, univerziteti i pedagoški zavodi**. Stručno usavršavanje u FBiH finansira se iz sredstava koje pedagoškim zavodima dodjeljuju kantoni (u pojedinim kantonima pedagoški zavodi se financiraju iz budžeta ministarstava obrazovanja, a u drugim direktno iz budžeta kantonalnih vlada), ili entitetska vlada u Republici Srpskoj. Što se tiče škola, one bi, iz vrlo ograničenih sredstava koje dobiju od kantonalnih/entitetskog ministarstva, trebale finansirati stručno usavršavanje svojih profesora, iako su ta sredstva obično nedovoljna i za samo održavanje nastave.

¹² Chui Weng, Ruth, Alethea Andree i Linda Darling Hammond. How Nations Invest in Teachers. Educational Leadership, 2009, 33.

¹³ Education and Training 2010. Vijeće ministara EU, 2004.

¹⁴ Isto

3.1.1. Škole

Na nivou škola, stručno usavršavanje provodi se na sljedeći način: profesori su obavezni učestvovati na sastancima stručnih aktiva, odnosno sastancima profesora koji predaju iste predmete na kojima se raspravlja o godišnjim i mjesečnim nastavnim planovima ili nastavnim jedinicama.

Nadalje, svaki profesor ima obavezu na sastancima aktiva kolegama predstaviti vlastite napore u stručnom usavršavanju, bilo kroz analize stručne literature ili kroz prezentaciju novih tehnika izvođenja nastave. Od profesora se očekuje da održavaju ogledne časove, te da prisustvuju oglednim časovima kolega profesora istog predmeta. Pored toga, profesori su obavezni da učestvuju u istraživačkom radu, prate stručnu literaturu, itd.

Većina intervjuisanih profesora ovakav pristup ocjenjuju nekorisnim i neučinkovitim koji je obično tek formalna obaveza koja nema stvarni uticaj na njihov profesionalni razvoj.

3.1.2. Univerziteti

Za formalno obrazovanje budućih profesora odgovorni su pedagoški fakulteti. Obrazovanje profesora na ovim fakultetima podrazumijeva pružanje uglavnom teoretskih znanja iz pedagogije i metodike nastave, pri čemu se nedovoljno pažnje posvećuje praktičnom pripremanju za izvođenje nastave u samoj učionici. Edina Suljić, asistentica na predmetima iz oblasti pedagogije i psihologije na Univerzitetu u Tuzli kaže da bh. univerziteti još uvijek nisu orijentirani prema praksi, što rezultira nedovoljno razvijenim nastavnim vještinama profesora koji diplomiraju na našim fakultetima. „U toku mog četverogodišnjeg školovanja samo sam tri puta imala priliku posjetiti školsku zbornicu i pogledati dnevnik“, kaže ona.

Iako pružaju formalno obrazovanje budućim profesorima, za profesore koji rade u nastavi fakulteti ne organiziraju kurseve stručnog usavršavanja. Pojedini pedagoški fakulteti nude obrazovne programe za profesore i stručnjake iz drugih područja koji trebaju položiti pedagošku skupinu predmeta kako bi mogli dobiti diplomu profesora. A.M. iz Sarajeva završio je smjer biologije na Prirodno-matematičkom fakultetu u Sarajevu, gdje nije imao pedagošku naobrazbu. Sve što je trebao napraviti da bi mogao raditi kao profesor biologije je da plati polaganje ispita na Pedagoškom fakultetu u Zenici, odsluša jedan semestar pedagogije, psihologije, didaktike i metodike, te položi ta četiri ispita.

Osim ove mogućnosti koja se pruža diplomantima sa strukovnih fakulteta, pedagoški fakulteti rijetko učestvuju u organiziranju programa stručnog usavršavanja profesora.

3.1.3. Pedagoški zavodi

Stručno usavršavanje srednjoškolskih profesora u BiH uglavnom vode pedagoški zavodi¹⁵, iako u pojedinim kantonima seminare organiziraju i ministarstva obrazovanja. Ukupno postoji devet pedagoških zavoda: jedan u Republici Srpskoj, jedan u Brčko distriktu i sedam u Federaciji BiH. Uz stručno usavršavanje profesora, ostale nadležnosti pedagoških zavoda uključuju i izradu nastavnih planova, savjetovanje i ocjenu rada profesora, te organiziranje stručnih ispita za profesore-pripravnike.

¹⁵ U ovom radu termin „pedagoški zavod“ koristit će se za sve vladine institucije ovog tipa, uključujući i Zavod za školstvo Mostar i Pedagošku instituciju u Brčkom. Iako se njihove nadležnosti razlikuju u nekim segmentima, jedna od osnovnih nadležnosti je stručno usavršavanje i stručna podrška nastavnicima, što je oblast od najvećeg interesa za ovo istraživanje.

3.1.3.1. Preklapanje nadležnosti

U kontekstu područja koja pokrivaju, a i u pogledu kvalitete njihovog rada, evidentna je velika neujednačenost između pojedinih pedagoških zavoda u BiH. Vlastite pedagoške zavode koji pokrivaju čitave teritorije tih kantona imaju Unsko-sanski, Tuzlanski, Bosansko-podrinjski i Sarajevski kanton. U Republici Srpskoj stručnu podršku i nadzor profesora vrši Republički pedagoški zavod, sa centralnom kancelarijom u Banjoj Luci i područnim kancelarijama u Foči, Prijedoru, Doboju i Bijeljini. Distrikt Brčko ima Pedagošku instituciju od aprila 2008. godine.

Srednjobosanski, Posavski, Kanton 10 i Zapadnohercegovački kanton nemaju vlastite pedagoške zavode. Istovremeno, u Mostaru postoje čak dva. Pedagoški zavod u Mostaru nadležan je za škole u Hercegovačko-neretvanskom kantonu koje rade po nastavnom planu i programu FBiH, dok Zavod za školstvo u Mostaru „pokriva“ škole koje nastavu izvode prema hrvatskom nastavnom planu i programu u Hercegovačko-neretvanskom, ali i u Posavskom kantonu, Srednjobosanskom, Zapadnohercegovačkom i Kantonu 10.

U Srednjobosanskom kantonu prosvjetno pedagoški nadzor imaju samo neke škole. U skladu s dogovorom sa Ministarstvom obrazovanja Srednjobosanskog kantona Pedagoški zavod iz Zenice je slao vlastite savjetnike da organiziraju stručno usavršavanje profesora u tom kantonu. Međutim, ministarstvo je ovo stručno usavršavanje namijenilo samo za profesore koji izvode nastavu po nastavnom planu i programu FBiH, dok škole koje rade po hrvatskom planu i programu idu na seminare koje organizira Zavod za školstvo Mostar. PZ Zenica odbio je nastaviti saradnju pod takvim uvjetima. Munevera Selmanović, direktorica zeničkog PZ-a takve okolnosti naziva „segregacijom nastavnika“, te navodi: „Obuke za, recimo, inkluzivno obrazovanje su iste za sve nastavnike i ne znam zašto one ne bi mogle biti održavane zajedno.“

Sa istim problemom suočavaju se i u općini Žepče, koja je od početka školske godine 2009./2010. izuzeta iz programa stručnog usavršavanja koje organizira Pedagoški zavod u Zenici. Iako pripada Zeničko-dobojskom kantonu, Žepče je odlukom Ustavnog suda FBiH o prijenosu nadležnosti dobilo nadležnost nad obrazovanjem (kao općina sa većinskim hrvatskim stanovništvom u većinski bošnjačkom kantonu).¹⁶

U skladu s tim, nadležnost nad stručnom podrškom nastavnima u ovoj općini je podijeljena. Dok mostarski Zavod osigurava stručno usavršavanje samo za nastavnike i profesore koji drže nastavu po hrvatskom nastavnom planu i programu (što je definirano sporazumom između Općine Žepče i Zavoda za školstvo Mostar), pedagošku podršku za nastavnike i profesore koji održavaju nastavu prema nastavnom planu i programu FBiH trebao bi provoditi Pedagoški zavod Zenica. Međutim, prema riječima direktorice Pedagoškog zavoda Zenica, gospođe Selmanović, to je pokušaj namjernog razdvajanja nastavnika koji ona ne želi podržati.

I dok politika povlači granice ne samo u učionicama, nego i u zbornicama, profesori očajnički traže pomoć. Žepački profesori koji drže nastavu prema nastavnom planu i programu FBiH ove zime nisu bile uključeni u programe stručnog usavršavanja koje je organizirao Pedagoški zavod u Zenici. „Ostavljeni smo sami sebi. Mi samo hoćemo tretman kakav imaju i kolege u drugim dijelovima BiH“, kaže jedna profesorica iz Žepča.

Politika i haotično preklapanje nadležnosti stvaraju komplikovanu i zbunjujuću mrežu sistema stručnog usavršavanja profesora u državi. Evidentne slabosti ovakvog sistema bit će detaljnije obrazložene u nastavku teksta.

¹⁶ Prema Ustavu FBiH, nadležnosti se mogu prenositi sa kantona na općine kada je većinska etnička struktura stanovništva općine drugačija u odnosu na većinsku etničku strukturu kantona kao cjeline.

3.1.3.2. Nedostatak stručnog kadra

Opseg odgovornosti većine pedagoških zavoda premašuju njihove kapacitete. Jago Musa, direktor mostarskog Zavoda za školstvo koji „pokriva“ čak pet kantona upošljava samo deset stručnih savjetnika i deset vanjskih saradnika. „Fizički se ne može pokriti cijelo područje“, navodi on.

Ostali pedagoški zavodi također se bore s nedostatkom stručnog kadra. Pedagoški zavod u Bosansko-podrinjskom kantonu ima samo jednog uposlenika - direktora. Već 12 godina direktor Salih Posvandžić očekuje da će njegov zavod dobiti još uposlenika i početi normalno raditi. Iako je kantonalna vlada donijela odluku da oformi Pedagoški zavod u punom kapacitetu s najmanje četiri uposlenika, ova odluka još uvijek nije provedena. Zahvaljujući nedostatku uposlenika, ovaj Pedagoški zavod ne nudi nikakve programe stručnog usavršavanja za profesore, iako se škole konstantno žale na nedostatak obuke. U Zeničko-dobojskom kantonu ima oko četiri hiljade nastavnika i srednjoškolskih profesora, a samo je 13 stručnih savjetnika koji s njima trebali raditi. Direktorica PZ u Zenici nekoliko je puta tražila odobrenje za povećanje broja uposlenih, čemu Vlada još uvijek nije udovoljila.

Kao ni pedagoški zavodi u drugim dijelovima zemlje, ni Pedagoški zavod u Zenici nema stručne savjetnike za svaki predmet. Zbog toga, pedagoški zavodi obično imenuju nastavnike ili srednjoškolske profesore određenih predmeta za koje nema odgovarajućih stručnih savjetnika da drže obuku svojim kolegama, a ponekad u tu svrhu angažiraju i fakultetske profesore.

Pored stručnog usavršavanja, savjetnici pedagoških zavoda su odgovorni i za stručni nadzor nad radom profesora posjećujući njihove časove i dajući im preporuke za poboljšanje kvaliteta nastave, ali profesori ovu vrstu nadzora najčešće ne doživljavaju kao podršku svom profesionalnom razvoju, već kao kontrolu i nepovjerenje u kvalitetu njihovih časova. Direktorica Pedagoškog zavoda Mostar, Sabaheta Bijedić kaže da je postojeći sistem u kojem su savjetnici pedagoških zavoda istovremeno odgovorni i za stručno usavršavanje i za nadzor opterećujući za savjetnike i da bi se trebao unaprijediti na način da se savjetnici specijaliziraju za jedno od ta dva područja.

Zbog nedostatka stručnog kadra u nadležnim institucijama, seminari i radionice se organiziraju samo za profesore pojedinih predmeta, dok ostali nikada ne dobijaju ovakvu priliku. Profesorica filozofije iz Posušja radi u nekoliko škola u Zapadnohercegovačkom kantonu od 2006. godine, i za to vrijeme nikada nije dobila bilo kakvu informaciju o mogućnostima za stručno usavršavanje. Mnogi profesori iz drugih dijelova zemlje navode isto - već godinama nisu imali priliku učestvovati na obukama koje organiziraju nadležni pedagoški zavodi.

3.1.3.3. Nezadovoljavajuća kvaliteta programa stručnog usavršavanja

Programi stručnog usavršavanja koje sprovode pedagoški zavodi obično su organizirani u formi predavanja i održavaju se na početku školske godine ili tokom školskih raspusta. Profesori koji imaju priliku da pohađaju ove obuke kažu da su metode rada obično zastarjele, ponavljaju se i ne odražavaju stvarne potrebe nastavnog kadra. Bakir Krpo, direktor mostarske gimnazije koja funkcionira kao „dvije škole pod jednim krovom“, čiji profesori, shodno tome, potpadaju pod dva različita pedagoška zavoda,¹⁷ sumira nezadovoljstvo svojih profesora na sljedeći način: „Programi pedagoških zavoda su kao *deja vu* - seminari radi seminara.“

¹⁷ Pedagoški zavod Mostar i Zavod za školstvo, Mostar

Vrste obuka koje organiziraju pedagoški zavodi variraju, a teme obuka su obično vezane za određene nastavne predmete ili za izmjene u nastavnom planu i programu. Na pitanje o tome kako seminari koje organizira nadležni pedagoški zavod utiču na povećanje kompetencija profesora u njegovoj školi, direktor gimnazije „Meša Selimović“ u Tuzli, Mirza Hadžihalilović odgovorara: „Dobri su... zato jer nisu imali priliku da vide bolje.“

U nekim kantonima pohađanje ovih programa stručnog usavršavanja je obavezno i nagrađuje se napredovanjem profesora u struci. Tokom zimskih praznika u školskoj godini 2009./2010. Pedagoški zavod u Mostaru je organizirao seminar za profesore engleskog jezika, ali se mali broj profesora odazvao seminaru. Pomoćnik ministra obrazovanja Hercegovačko-neretvanskog kantona Enes Hasanagić odgovara da bi profesorima koji nisu prisustvovali seminaru trebalo smanjiti plaću za jedan mjesec. Prema njegovom mišljenju, to bi pozitivno uticalo na odaziv.

Prema podzakonskim aktima u Tuzlanskom kantonu, profesori dobivaju tzv. „poene“ za pohađanje seminara pedagoških zavoda. „Seminari koje oni organizuju su nedovoljno dobro organizovani, monotoni i nametljivi. Nametljivi iz razloga što su uvjet za profesionalno napredovanje profesora (...) zbog čega su profesori pod pritiskom prilikom prisustva na istim,“ kaže profesor iz Kalesije. Isto tako, ako pohađaju seminare i drugih organizatora seminara (međunarodnih ili nevladinih organizacija) koji su odobreni od ministarstva, profesori mogu dobiti poen, što dokazuju certifikatom ili potvrdom o učešću. Predstavnici Pedagoškog zavoda u Tuzli slažu se da bi trebalo preispitati opravdanost ovakvog sistema napredovanja koji ovisi o fizičkoj prisutnosti na seminaru, a ne o usvajanju novih znanja i samom demonstriranju kvalitetnijeg izvođenja nastave.

3.1.3.4. Nedostatak saradnje

Iako praksa razmjene stručnih savjetnika postoji, saradnja ili umrežavanje pedagoških zavoda su ograničeni i zavise od potreba pojedinih pedagoških zavoda, kao i o političkoj povezanosti. Dosa-da je održan vrlo mali broj sastanaka na kojima su bili prisutni direktori svih pedagoških zavoda.

U svojoj publikaciji pod nazivom „Pokretanje debate: poštuje li BiH svoje međunarodne obaveze na polju obrazovanja - pitanja za građane BiH“ iz 2005. godine, Misija OSCE-a u BiH navodi da je u decembru 2004. godine Ministarstvo obrazovanja FBiH poduzelo aktivnosti na sazivanju sastanka direktora svih pedagoških zavoda u FBiH. Međutim, nakon što su samo dva direktora pedagoških zavoda potvrdila svoj dolazak, sastanak je otkazan.¹⁸

¹⁸ Pokretanje debate: poštuje li BiH svoje međunarodne obaveze na polju obrazovanja - pitanja za građane BiH. OSCE BiH, 2005, 18.

Na konferenciji u februaru 2009. godine, koju je UWC-IB Inicijativa u BiH organizirala upravo za pedagoške zavode s primarnim ciljem poboljšanja njihove saradnje, svega šest pedagoških zavoda imenovalo je svoje predstavnike koji će prisustvovati konferenciji (od ovih šest, samo jedan predstavnik izrazio je stvarni interes da učestvuje odmah nakon što je primio pozivnicu, dok su ostali, prije nego što su potvrdili učešće, kontaktirani putem telefona, faksa i e-maila nebrojeno puta). Deklarativno se svi zalažu za komunikaciju i saradnju, ali ne pokazuju ni inicijativu ni interes da u tom smislu iskoriste mogućnosti koje im se pruže.

Jednako kao i saradnja između pedagoških zavoda, tako varira i njihova komunikacija s ostalim akterima u oblasti stručnog usavršavanja, odnosno s nevladinim i međunarodnim organizacija-

ma. Iako većina pedagoških zavoda već godinama saraduju sa Civitasom u BiH, kod nekih od ovih pedagoških zavoda postoji prepreka da ga prihvate kao ravnopravnog partnera. „Šta će nama ta neka nevladina organizacija da uređuje nešto kad smo mi nadležni za to?“ parafrazira njihove riječi Rahela Džidić iz Civitasa BiH.

Budući da programe stručnog usavršavanja koje drže nevladine organizacije moraju odobriti nadležni pedagoški zavodi, njihova saradnja se često svede na pismenu komunikaciju u vidu slanja zahtjeva za odobrenje (od strane nevladine organizacije) i dobijanje saglasnosti (od strane ministarstva/pedagoškog zavoda). U nekim kantonima, ipak, programi obuke koje organiziraju nevladine organizacije mogu doprinijeti i profesionalnom napredovanju profesora jednako kao i programi stručnog usavršavanja koje organizira pedagoški zavod.

Iako je postupak odobravanja programa stručnog usavršavanja NVO-a u nekim kantonima utemeljen više na dobroj volji i subjektivnom dojmu osobe koja je za to nadležna nego na jasno definiranim kriterijima, neki pedagoški zavodi pokušavaju uspostaviti sistem praćenja i evaluacije ovih seminara. U zeničkom Pedagoškom zavodu stručni savjetnici zajedno s profesorima pohađaju obuke koje organiziraju nevladine i međunarodne organizacije, kako bi ih nadgledali i bili upućeni u njihov sadržaj. Ministarstvo obrazovanja Tuzlanskog kantona do kraja ove školske godine planira objaviti katalog programa za stručno usavršavanje profesora koji bi bio kreiran na osnovu javnog poziva za sve zainteresirane organizacije.

Međutim, neujednačenost i postojeći nedostatak političke volje da se koordinira rad pedagoških zavoda čine ove individualne napore poboljšanja sistema stručnog usavršavanja profesore neodrživima u širem kontekstu. Pedagoški zavodi, škole i pedagoški fakulteti trebali bi raditi zajedno da osiguraju profesionalni razvoj profesora od samog početka njihovih karijera.

Svi spomenuti nedostaci nedvojbeno dovode u pitanje i samu učinkovitost sistema obrazovanja i sposobnost ovakvog sistema da profesorima osigura pouzdane standarde, obuku i podršku.¹⁹

¹⁹ Pokretanje debate: poštuje li BiH svoje međunarodne obaveze na polju obrazovanja - pitanja za građane BiH. OSCE BiH, 2005, 18.

3.2. Primjeri dobre prakse

Kako bi se istakli kao primjeri koji mogu služiti kao model za reformu obrazovnih politika u BiH, u ovom dijelu studije analizirat će se primjeri dobre prakse unutar BiH kao i u Republici Sloveniji.

3.2.1. Nevladine organizacije

U poslijeratnom periodu u BiH programe stručnog usavršavanja nudile su brojne nevladine i međunarodne organizacije. Neke od ovih organizacija provodile su programe obuke ne ostvarujući pritom saradnju sa obrazovnim vlastima, a nije postojala koordinacija niti između samih organizacija. Prema tome, kvaliteta njihovih programa obuke ne može se pouzdano utvrditi, a niti ocijeniti njihov doprinos podizanju kvaliteta nastave u bh. školama.

Ipak, uprkos vansistemskom i fragmentarnom pristupu brojnih obrazovnih nevladinih organizacija koje su aktivne na području BiH, tokom ovog istraživanja prepoznate su dvije uvjerljive nevladine inicijative koje pružaju usluge stručnog usavršavanja.

3.2.1.1. Civitas BiH

Civitas BiH provodi interdisciplinarnu i standardizirane obuke za stručno usavršavanje profesora iz cijele BiH još od 1996. godine. Ova organizacija uspostavila je i Program certifikacije srednjoškolskih profesora iz predmeta Demokratija i ljudska prava, strukturiran u 12 modula koji pružaju sveobuhvatno i detaljno stručno usavršavanje, jer „svaki profesor treba da predaje u duhu ljudskih prava,“ kako kaže Rahela Džidić iz Civitasa.

U sklopu projekta uključivanja predmeta Demokratija i ljudska prava u nastavne planove i programe srednjih škola, Civitas je obučio preko 350 profesora iz cijele zemlje. Mnogi profesori pozitivno su reagovali na ove obuke zahvaljujući kojima su poboljšali svoju kompetentnost u radu, naročito zbog toga što na bh. univerzitetima nema mogućnosti fakultetskog usmjerenja iz demokratije i ljudskih prava.

Civitasov program certifikacije „kao mehanizam kontrole kvalitete u implementaciji obrazovanja i ljudskih prava u srednjim školama u BiH.“²⁰ formalno su podržala sva ministarstva obrazovanja. Prema memorandumu o razumijevanju između Civitasa i svih ministarstava obrazovanja potpisanom 2006. godine, samo oni profesori koji imaju certifikate mogu predavati predmet Demokratija i ljudska prava u srednjim školama,²¹ počevši od 2006./2007. školske godine. Međutim, prema Civitasovom istraživanju, kako kaže Rahela Džidić, od 350 certificiranih profesora svega polovica tog broja u školama zaista predaje ovaj predmet. To se dešava zato što profesorima drugih predmeta kojima nedostaje određen broj sati za ostvarenje pune radne norme, škole obično ponude da predaje i Demokraciju i ljudska prava.

Uprkos formalnoj podršci koju su obrazovne vlasti pružile ovom projektu, nedostatak institucionalne volje da prate kvalitetu profesora trud uložen u ovaj program čini „Sizifovim poslom“. Civitasovi naponi uloženi u stručno usavršavanje profesora za kvalitetno podučavanje Demokratije i ljudskih prava u srednjim školama u BiH (koji su obučeni ali ne predaju) trebaju se preusmjeriti i ponoviti s onim profesorima koji taj predmet predaju bez adekvatnih kvalifikacija.

3.2.1.2. Centar za profesionalni razvoj profesora Inicijative Koledža ujedinjenog svijeta i Organizacije za međunarodnu maturu u BiH (UWC-IB)

Inicijativa Koledža ujedinjenog svijeta i Organizacije za međunarodnu maturu u BiH, pored Koledža ujedinjenog svijeta u Mostaru (UWCiM) kao svog primarnog projekta, u maju 2006. godine utemeljila je i Centar za profesionalni razvoj profesora u BiH. Centar, koji organizira niz radionica, konferencija, seminara i studijskih putovanja tokom godine, aktivno radi na povećanju kompetencija bh. profesora da koriste moderne tehnologije i praksu u nastavi u skladu s Programom međunarodne mature (International Baccalaureate).²²

Predavači na radionicama su obično iskusni profesori Programa međunarodne mature, obično iz Slovenije (zajedno s profesorima iz Koledža ujedinjenog svijeta u Mostaru), koji, na osnovu vlastitih iskustava predavanja i u nacionalnom programu i u Programu međunarodne mature, mogu bh. profesorima ponuditi najbolje primjere inovativnih pristupa nastavi. „Posebni je značaj Centra što se bavi konkretnim temama koje profesori mogu odmah upotrijebiti u školi,“ kaže Ivan Lorenčić, direktor Druge gimnazije u Mariboru i direktor Centra za profesionalni razvoj profesora.

²⁰ Sporazum o razumijevanju. Civitas BiH, ministarstva obrazovanja, Vijeće Evrope, 2006.

²¹ Razvoj obrazovanja u BiH. Državni izvještaj. Ministarstvo civilnih poslova BiH, 2008.

²² Metodologija Programa međunarodne mature razvila se u proteklih 40 godina, te postala međunarodni standard za kvalitet nastave, dok preko 2000 škola širom svijeta i same rade po Programu međunarodne mature (IB).

Za razliku od seminara koje organiziraju pedagoški zavodi i ministarstva obrazovanja, evaluacije učesnika na seminarima ove organizacije pokazuju da su profesori veoma zainteresirani za programe kao što je ovaj. Svaki put kada se objavljuju konkursi za prijave na seminare u organizaciji Centra, broj primljenih prijava je i dva do tri puta veći od njegovog kapaciteta. Dobrila Đukanović, direktorica Gimnazije „Filip Višnjić“ u Bijeljini kaže da su profesori u njoj školi oduševljeni kada imaju priliku ići na UWC-IB seminare. Đukanović kaže da su to „definitivno najkvalitetniji seminari koji omogućuju primjenu stečenih znanja i u finansijski teškim uvjetima jer obiluju primjerima niskobudžetskih eksperimenata.“

3.2.2. Stručno usavršavanje profesora u Republici Sloveniji

Slovenska politika stručnog usavršavanja profesora pretrpjela je brojne izmjene tokom devedesetih godina prošlog stoljeća. Dok je u osamdesetima stručno usavršavanje profesora bilo tek moralna dužnost, u današnjoj Sloveniji konstantan profesionalni razvoj profesora je obavezan. U toku godine, profesori u Sloveniji imaju obavezu prisustvovati programima stručnog usavršavanja u trajanju od pet dana. Ministarstvo obrazovanja odgovorno je za stručno usavršavanje, dok nacionalni Zavod za školstvo organizira i koordinira obuke.

Programi obuke pružaju i dodatne prilike u karijeri, a određene vrste obuka su obavezne za svo nastavno osoblje. Ministarstvo obrazovanja svake godine objavljuje javni tender sa najavljenim temama, a profesori slobodno biraju koje obuke žele proći.²³ Ministarstvo obrazovanja utvrđuje i odabire odgovarajući program obuke na osnovu niza kriterija (usklađenost programa sa obrazovnim standardima: primjenjivost sadržaja obuke na nastavi, kvaliteta sadržaja, preporuke za davaoca programa obuke, itd.). Na osnovu ocjene stručnog vijeća odabrani programi obuke i stručnog usavršavanja se djelomično ili u potpunosti finansiraju od strane Ministarstva obrazovanja. U zavisnosti od kvalitete programa, Ministarstvo može finansirati 50, 75 ili 100 procenata troškova programa za individualne učesnike, dok ostatak troškova pokriva škola iz vlastitog budžeta. Informacija o ponuđenim programima objavljuje se u posebnom elektronskom katalogu na početku svake školske godine kako bi profesori mogli izabrati koje programe žele pohađati. „Ponuđeni programi su obično relevantni i kvalitetni,“ kaže Mirko Mrčela, profesor engleskog jezika u Gimnaziji Bežigrad u Ljubljani.

Za svaki uspješno završeni kurs u trajanju od najmanje dva dana profesori dobivaju po jedan poen za profesionalno napredovanje.²⁴ Motiviranost za učestvovanje na programima stručnog usavršavanja direktno je vezano uz zadovoljstvo kvalitetom programa stručnog usavršavanja. „Naši profesori su zadovoljni prilikama za stručno usavršavanje koje im se pružaju,“ kaže Branko Slivar, direktor Odjela za srednjoškolsko obrazovanje pri Zavodu za školstvo Slovenije, te objašnjava da su profesori programe stručnog usavršavanja iz prethodne godine ocijenili prosječnom ocjenom 3,64 (gdje je 4 najviša ocjena).

Imajući u vidu navedene činjenice, ne treba čuditi da TALIS,²⁵ opsežno međunarodno istraživanje kapaciteta učenja i izvođenja nastave u 23 različite zemlje, koje je 2009. godine objavila Organizacija za ekonomsku kooperaciju i razvoj (OECD), navodi kako čak 97 % slovenskih profesora učestvuje u aktivnostima stručnog usavršavanja.²⁶

Prezentirani slovenski sistem je uspješan jer je Ministarstvo obrazovanja preuzelo odgovornost za sve postojeće programe stručnog usavršavanja profesora (i vladine i nevladine), a zapravo predstavlja partnerstvo sa svim zainteresiranim davaocima usluga stručnog usavršavanja, koji se svojom kvalitetom nadmeću za interes profesora.

²³ Programe obuke i stručnog usavršavanja ne vode samo univerziteti, nego i međunarodne organizacije i privatne firme.

²⁴ Peček Čuk, Mojca. Responsibilities and autonomy of teachers in Slovenia. Datum pristupa stranici 12.12.2009. na http://www.mszs.si/eurydice/pub/avtonomija/Respon_Autonomy_Slovenia.pdf.

²⁵ Međunarodno istraživanje nastave i učenja (engl. Teaching and Learning International Survey) OECD-a pruža uvid u to kako funkcioniraju nacionalni obrazovni sistemi, na način da po prvi put uvjete nastave i učenja u obrazovnim sistemima 23 zemlje svijeta stavlja u međunarodnu komparativnu perspektivu.

²⁶ Creating effective teaching and learning environments: First results from the OECD Teaching and Learning Survey - Teaching and Learning International Survey (TALIS). OECD, 2009.

4. MOGUĆI PRISTUPI POLITICI STRUČNOG USAVRŠAVANJA

U ovom poglavlju analizirat će se dva pristupa politici stručnog usavršavanja profesora pomoću kojih se može premostiti razdor između sadašnjih institucionalnih programa profesionalnog razvoja bh. srednjoškolskih profesora i njihovih stvarnih potreba.

Prvi prijedlog za poboljšanje: Harmoniziranje rada pedagoških zavoda i stvaranje zajedničke strategije za unapređenje stručnog usavršavanja profesora

Pedagoški zavodi i ministarstva obrazovanja trenutno ne posjeduju efikasne mehanizme za saradnju i zajedničko djelovanje u pogledu sistema stručnog usavršavanja profesora. Da bi se ovi mehanizmi razvili i pokrenuli zajednički projekti, trebalo bi primijeniti model „konferencije ministara obrazovanja”,²⁷ odnosno uspostaviti konferenciju direktora pedagoških zavoda čime bi se stvorila platforma za saradnju samih pedagoških zavoda.

Pored upravljanja usklađivanjem nastavnih planova i programa, ovo tijelo bi omogućilo stvaranje zajedničke strategije stručnog usavršavanja srednjoškolskih profesora, čime bi se razvio i standardizirani pristup obuci profesora, uzajamno koristila ekspertiza, te ojačali kapaciteti zavoda za organiziranje obuka. Pedagoški zavodi mogli bi se tako specijalizirati za određene programe stručnog usavršavanja koji odgovaraju kapacitetima kojima raspolažu i koji učinkovitije izlaze u susret stvarnim potrebama profesora.

Centar/Zavod za stručno usavršavanje profesora i nastavnika trebao bi biti utemeljen na državnom nivou, kako bi se uspostavili zajednički standardi kvalitete obrazovnih i stručnih kvalifikacija, te standardi stručnog usavršavanja i nadzora stručnjaka u polju obrazovanja.²⁸

Međutim, politička volja je osnovni preduvjet za uspostavljanje bilo kakve smislene saradnje, a situaciju otežava i činjenica da je obrazovanje jedna od najviše ispolitiziranih sfera javnog života u BiH. Iz tog razloga je centralizacija rada kroz stvaranje jedinstvenog tijela za profesore koji rade prema trima nastavnim planovima - sporna. Istom neizvjesnošću može se odgovoriti i na pitanje u čijoj bi nadležnosti bio Centar/Zavod, s obzirom da nema državnog ministarstva obrazovanja koje bi koordiniralo implementaciju državne strategije obrazovanja, a Ministarstvo civilnih poslova BiH, iako nadležno za obrazovanje na državnom nivou, nema suštinskih kompetencija nad obrazovanjem, niti nadležnosti nad kantonima u tom pogledu.²⁹

Nadalje, ni Konferencija ministara BiH nije naročito učinkovita u realiziranju svojih ciljeva od utemeljenja, s obzirom da su na sastancima rijetko kada prisutni svi ministri, a njihovi kredibilitet i moć da naprave značajne promjene kroz planiranje obrazovnih politika ostaju upitni.

Drugi prijedlog za poboljšanje: Decentralizacija programa stručnog usavršavanja kroz sistem akreditacije svih relevantnih davaoca usluga

Stručno usavršavanje kao ključni uvjet za stvaranje kvalitetnog sistema obrazovanja prepoznat je u zakonodavstvu BiH, kao na primjer u Okvirnom zakonu o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH, te u Strategiji za reformu obrazovanja iz 2002. godine. Međutim, ovo istraživanje je pokazalo da preuzete obaveze nisu ispoštovane, te utvrdilo neke od osnovnih razloga za to.

²⁷ Konferencija ministara obrazovanja i šefa Odjela obrazovanja Brčko distrikta uspostavljena je 2008. godine kao savjetodavno tijelo na državnom nivou zaduženo za koordinaciju obrazovne politike. Predsjedavajući je ministar civilnih poslova BiH.

²⁸ The Establishment and Development of the System of Professional Training and Advancement of Teachers in BiH. UNICEF BiH, 2004.

²⁹ Pokretanje debate: poštuje li BiH svoje međunarodne obaveze na polju obrazovanja - pitanja za građane BiH. OSCE BiH, 2005, 5.

I dok nedostatak institucionalnog kapaciteta za pružanje sistemskih programa stručnog usavršavanja uzrokuje nezadovoljstvo velikog broja profesora i nekvalitetnu nastavu koja nije u stanju da se nosi s modernim obrazovnim zahtjevima, brojne nevladine i međunarodne organizacije pružaju usluge stručnog usavršavanja profesora - izvan sistema.

Kako bi se dobre prakse uključile u sveukupnu obrazovnu strategiju, neophodno je razviti sistem akreditacije svih programa stručnog usavršavanja koji su dostupni profesorima i planirati njihovu implementaciju zajedno sa programima pedagoških zavoda kako bi se mogla ocijeniti njihova kvaliteta i izbjegla preklapanja u organiziranju treninga/seminara. Sistem ocjenjivanja i akreditacije programa (bez obzira na to koja institucija ili organizacija ih provodi) pomogao bi da se kvalitetni programi izdvoje od onih koji su neadekvatno pripremljeni. Također bi se osnažili kapaciteti pedagoških zavoda koji bi se u tom slučaju mogli specijalizirati u određenim programima obuke kojima bi se maksimalno iskoristili njihovi kapaciteti i naponi učinkovitije usmjerili na stvarne potrebe profesora.

Kao što je to slučaj u Republici Sloveniji, ministarstva obrazovanja bi mogla vršiti odabir kvalitetnih programa stručnog usavršavanja putem javnog tendera. U tom slučaju bi se vršilo praćenje svih programa izabranih na osnovu definisanih kriterija. Kroz proces akreditacije bi se eliminirali nekvalitetni programi stručnog usavršavanja i ustanovila sveobuhvatna baza ponuđenih programa stručnog usavršavanja za odgovarajuće područje.

Vlasti i nevladine organizacije u tom bi slučaju saradivale kao partneri u postizanju zajedničkog cilja podizanja kvalitete profesora i nastavnika u školama u BiH. I koristi od ovakvog pristupa bile bi obostrane: pedagoški zavodi osigurali bi primjenu novih obrazovnih standarda, a nevladine organizacije bi postale održiv dio sveukupne obrazovne strategije u zemlji.

Akreditirani programi kojima profesori prisustvuju doprinijeli bi njihovom stručnom napredovanju. Pored toga, profesorima bi se omogućilo da biraju između različitih programa u skladu sa vlastitim stručnim potrebama, te bi ih se motivisalo da pohađaju seminare ne samo radi dobivanja dodatnih poena u njihovom stručnom portfoliju, nego s ciljem smislenog profesionalnog razvoja.

5. ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Postojeće politike stručnog usavršavanja profesora u BiH umanjuju mogućnost uspostave kvalitetnog srednjoškolskog obrazovanja, što za posljedicu ima i usporavanje pristupanja EU. Kao što analiza u ovom istraživanju pokazuje, postojeći sistemi neprilagođeni su stvarnoj situaciji zahvaljujući zakonskoj regulativi koja, prepoznajući isključivo pedagoške zavode i univerzitete kao organizatore programa stručnog usavršavanja, ne odgovara slici na terenu.

Ispitivanje koje je sprovedeno u sklopu ovog istraživanja utvrdilo je da profesori nisu zadovoljni načinom na koji pedagoški zavodi i ministarstva obrazovanja doprinose njihovom stručnom usavršavanju kroz programe koji su obično zastarjeli i neusklađeni sa savremenim nastavnim planovima i programima. Nasuprot tome, nevladine organizacije kao što su Civitas BiH i UWC-IB Inicijativa u BiH, provode sveobuhvatne programe obuke usklađene sa evropskim standardima, koji programski odgovaraju stvarnim potrebama profesora te na taj način pružaju osnovu za reformu obrazovanja.

Uspostava usklađenih standarda stručnog usavršavanja bi mogla biti ostvarena ako sistem obuke bude decentraliziran, tj. uključi i nevladine organizatore usluga stručnog usavršavanja. Autorizacijom nevladinih organizacija koje sprovode kvalitetne programe stručnog usavršavanja obogatio bi se i ojačao cjelokupni sistem stručnog usavršavanja profesora.

Slovenski primjer pokazuje da se programe obuke koje pružaju akreditirane organizacije i kompanije može uspješno nadzirati i koordinirati. Tim putem se omogućuje nevladinim subjektima da podijele vlastite kapacitete i stručnost sa službenim vlastima, te stvori uvjerljiva zajednička strategija za podizanje kvalitete nastave.

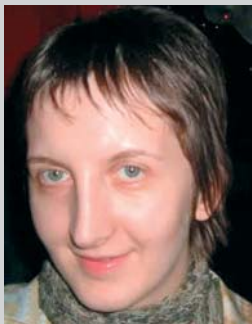
Ovim istraživanjem politika stručnog usavršavanja obrazovnim vlastima u BiH preporučuje se sljedeće:

- **Ministarstva obrazovanja/pedagoški zavodi trebaju uspostaviti standarde izvođenja nastave i standarde stručnog usavršavanja profesora kojima bi se regulirali kvaliteta i osnovni principi stručnog usavršavanja.** Ovim bi se osigurala kompetencije profesora neophodne za reformu obrazovanja i pristup Evropskoj uniji.
- **Ministarstva obrazovanja trebaju, putem javnih poziva za provedbu potrebnih obuka, izabrati i akreditirati kvalitetne programe na osnovu unaprijed uspostavljenih kriterija.** Ovim bi se omogućilo da se, pored pedagoških zavoda, nevladine i međunarodne organizacije, privatne kompanije i druge organizacije nadmeću kvalitetom svojih programa da bi postali akreditirani davaoci usluga stručnog usavršavanja srednjoškolskih profesora.
- **Putem akreditacije u katalog se trebaju uvrstili svi odobreni kvalitetni programi stručnog usavršavanja.** Ovim bi se omogućio transparentan pristup stručnom usavršavanju zasnovan na kvaliteti.
- **Ministarstva srednjoškolske profesore o cjelokupnoj ponudi stručnog usavršavanja (tj. akreditiranim programima) trebaju informisati kroz kataloge programa stručnog usavršavanja.** Time bi se osiguralo da profesori budu adekvatno informirani o svim ponuđenim programima stručnog usavršavanja, te bi im se omogućila mogućnost izbora.
- **Na osnovu ponude u katalogu, profesori trebaju imati mogućnost izabrati obuke iz onih područja koja trebaju usavršiti.** Na ovaj način bi se poboljšala motivacija srednjoškolskih profesora, omogućilo samo-ocjenjivanje i razvijanje vještina i znanja potrebnih za povećanje njihovih kompetencija i stručnosti.

6. LITERATURA

1. Alvarado, Felix i Diane La Voy. Teachers: Powerful Innovators. *Academy for Educational Development (AED) Global Learning Group*, 2006.
2. Barber, Michael i Mona Mourshed. How the World's Best Performing School Systems Come Out on Top. *McKinsey and Company*, 2007.
3. Buchberger, F. Teacher Education Policies in the European Union - Critical Analysis and Identification of Main Issues. Generalni izvještaj sa konferencije „Teacher Education Policies in the European Union and Quality of Lifelong Learning“, 2000.
4. Chui Weng, Ruth, Alethea Andree i Linda Darling Hammond. How Nations Invest in Teachers. *Educational Leadership*, 2009.
5. Common strategy for modernization of elementary and secondary education in BiH (White paper). *EC-TAER, CfBT and MoEs*, 2002.
6. Creating effective teaching and learning environments: First results from the OECD Teaching and Learning Survey - Teaching and Learning International Survey (TALIS)“. *OECD*, 2009.
7. Education and Trainings 2010. *Vijeće Evropske Unije*, 2004.
8. Education at a Glance 2008: OECD Indicators. *OECD*, 2008.
9. Izgradnja institucija i kapaciteta u obrazovnom sistemu Bosne i Hercegovine. *EU-ICBE*, 2008.
10. Karpati, Andrea. Teacher Training and Professional Development. In Green Book. *Ekonomski institut Mađarske akademije nauka*, 2006.
11. Lue, Elisabeth. The Role of Teachers, Schools and Communities in Quality Education. *Academy for Educational Development (AED) Global Learning Group*, 2005.
12. Memorandum o razumijevanju između Civitasa BiH i ministarstava obrazovanja, *Vijeće Evrope*, 2006.
13. Model za systemske promjene u srednjoškolskom obrazovanju: Oblikovanje novog obrazovnog sistema u BiH. *Fond otvoreno društvo BiH*, 2002.
14. Model za systemske promjene u srednjoškolskom obrazovanju: Profesionalna obuka i usavršavanje nastavnika - Analiza potreba. *Fond otvoreno društvo BiH*, 2001.
15. Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini. *Službeni glasnik BiH*, broj 18/03.
16. Peček Čuk, Mojca. Responsibilities and autonomy of teachers in Slovenia. Pristupljeno 12. decembra 2009. godine. http://www.mszs.si/eurydice/pub/avtonomija/Respon_Autonomy_Slovenia.pdf
17. Pucko, Cveta, Juhani Hytonen i Geri Smyth. The restructuring of Teacher Education - a Case Study from Slovenia. Rad predstavljen na konferenciji ATEE u Kopenhagenu, 1999. godine.
18. Pokretanje debate: poštuje li BiH svoje međunarodne obaveze na polju obrazovanja - pitanja za građane BiH. *OSCE BiH*, 2005.
19. Razvoj obrazovanja u BiH. Državni izvještaj. *Ministarstvo civilnih poslova BiH*, 2008.
20. Reforma obrazovanja - Poruka građanima Bosne i Hercegovine, Pet obećanja. Sarajevo, 2002.
21. Report by the Director-General on the UNESCO World Conference on Education for Sustainable Development and the Bonn Declaration. *UNESCO*, 2009.
22. Siniscalco, Maria Teresa. A statistical profile of the teaching profession. Međunarodna organizacija rada (ILO) i UNESCO, 2002.

Lidija Pisker studirala je južnoslavenske jezike i književnost na Univerzitetu u Sarajevu. Tokom i nakon studija radila je kao novinarka za Media Plan Institut i Centar za istraživačko novinarstvo. Krajem 2007. godine stekla je diplomu magistricе ljudskih prava i demokratije Univerziteta u Sarajevu i Univerziteta u Bolonji. Trenutno radi za Koledž ujedinjenog svijeta i bavi se istraživanjima iz oblasti obrazovanja za nekoliko organizacija u BiH. Članica je Alumni asocijacije Centra za postdiplomske studije u Sarajevu.

23. Srednjoročna razvojna strategija BiH (Strategija za smanjenje siromaštva BiH) 2003. - 2007. *Vijeće ministara BiH, 2004.*
24. Teacher Matters - Attracting, Developing and Retaining Effective Teachers. *OECD, 2005.*
25. The Establishment and Development of the System of Professional Training and Advancement of Teachers in BiH - Strategy Paper and Operational Guidelines on Professional Development of Teachers. *UNICEF BiH, 2004.*
26. The teaching profession in Europe: Profile, trends and concerns. Report I: Initial training and transition to working life. General lower secondary education. Key topics in education in Europe, Vol. 3. *Eurydice, 2002.*
27. Villegas-Reimers, Eleonora. Teacher Professional Development: An International Review of the Literature. *UNESCO International Institute for Educational Planning, 2003.*

Fond
otvoreno društvo
Bosna i Hercegovina

Fond otvoreno društvo BiH pokrenuo je Program podrške istraživanjima u oblasti javnih politika početkom 2004. godine. Osnovni cilj programa je unaprijeđenje istraživanja i analize javnih politika kako bi se potaknuo argumentovani dijalog i razvio takav način donošenja odluka u oblasti javnih politika koji će počivati na relevantnim informacijama i realnim opcijama.

Program obuhvata edukaciju iz oblasti istraživanja javnih politika, stipendije za istraživače i mentorstvo u toku istraživanja. Do sada je, u okviru ovog programa, stipendirano 63 istraživača.